

ALTERNATÍV VILÁGKÉPEK, KONTEÓK, TUDÁSOK

Povedák István és Hubbes László Attila második, közösen szerkesztett kötete szintén a kortárs kultúra jelenségvilágának értelmezését tűzte ki célul: kettejük első munkája az új magyar mitológia változatos szempontú elemzéseit tárta az olvasók elé,¹ jelen kötetük pedig az alternatív világképeket és konteókat, azaz összeesküvés-elméleteket vizsgáló tanulmányok gyűjteménye.² A „valóság mögötti” feltárni törekvő teóriák, csoportok megjelenése szinte mindennapos a médiában, narratíváik átszövik a kortárs kulturális mezőt. A tanulmánykötet a heterogén, de egymással nemritkán összekapcsolódó diskurzusok elemző bemutatását vállalta fel újító módon, betekintést nyújtva nemcsak az adott elméletekbe, hanem az azokat képviselő közösségek, specialisták világába is.

Az első tematikus fejezetben – *Elméletek és összeesküvés-elméletek* – olvashatjuk a kérdéskör megismeréséhez szükséges, átfogó elméleti támpontokat. Povedák István bevezető írásában (*Tapasztalatból hallottam. Alternatív világképek és összeesküvés-elméletek kutatásához*) a témakör vizsgálatának indoklására hívja fel a figyelmet – az összeesküvés-elméletek gyártása valószínűleg egyidős az emberiséggel és napjaink (pop)kultúrájának is szerves része – de átfogó társadalomtudományi kutatás még nem született a témában. Meglátása szerint a konspirációs elméletek nem csupán történetként léteznek/léteztek, hanem világmagyarázatokká váltak; a „hivatalos tudás” és a „nem hivatalos tudás” keretein belül kialakuló alternatív világképekké. Ezek elemzésére vállalkoztak a kötet tanulmányainak folklorista, kulturális antropológus, történész és valláskutató szerzői.

Hubbes László Attila *Gondolatok az összeesküvés-elméletek kérdéseiről* című tanulmányában az

1 Hubbes László Attila – Povedák István szerk. *Már a múlt sem a régi... Az új magyar mitológia multidiszciplináris elemzése*. MAKAT Modern Mitológiakutató Műhely – MTA SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged, 2015.

2 Povedák István – Hubbes László Attila szerk. *Tapasztalatból hallottam... Alternatív világképek, összeesküvés-elméletek társadalomtudományi elemzése*. MAKAT Modern Mitológiakutató Műhely – MTA SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged, 2018.

„összeesküvés-elmélet” kifejezés meghatározását célozza meg, egyúttal annak működési, terjedési mechanizmusait is bemutatja. Az ilyen típusú teóriák fajtáit (eseti vagy rendszerszerű) és fokozatait példákkal illusztrálva ad a fogalom szakirodalmáról áttekintő képet. Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor a témakör (társadalom)történeti aspektusában történelmi eseményeket, adatokat és azok recepcióit tárja fel (*Az összeesküvés-elméletek néhány szociokulturális összetevője*). Elemzésük által az „összeesküvés” a „bűnbak” és az „idegenség” fogalmak összekapcsolódásait ismerhetjük meg. A „hogyan” után a „mikor” érdekesítő kérdésre vázolnak fel válaszlehetőségeket a szerzők: a társadalom mozgatóerői, a társadalmi rétegek, csoportok közötti kohézió zavarai, valamint a kultúrtörténetet átható duális világkép segíthetik elő az összeesküvés-elméletek létrejöttét.

A *Múltat végképp eltörölni* címet viselő fejezet első tanulmányában (*Megbélyezett tudás*) Hubbes László Attila forrásai a világhálón olvasható történetek voltak, elsősorban a származás, genetika, nyelvtörténet, őstörténet témaköreiből. Az egymáshoz szervesen kapcsolódó elbeszélésekből az alternatív magyarságkép mitológiája rajzolódik ki. Szilárdi Réka írásában (*Őstörténet és identitás. Polemikus reprezentációk az alternatív magyar történelemszemléletben*) az összeesküvés megjelenését szociálpszichológiai megközelítésből vizsgálja. Meglátása szerint az összeesküvés gondolata olyan diskurzust hoz létre, amely a nemzeti identifikáció hangsúlyossá tételét segítheti elő. A bemutatott elméleti szempontokat korábbi, 2013-as kutatásának eredményeivel szemléteti.

A finnugor nyelvrokonságunkkal kapcsolatos kortárs elbeszélések, elképzelések összeesküvés-mivoltát vizsgálja Szeverényi Sándor (*Finnugor konteó és a stigmatizált emlékezet*) változatos források tükrében (országgyűlési képviselők felszólalásai, internetes fórumok hozzászólásai, TV-műsorok, nyelvészeti szakirodalmak megállapításai).

Kund Attila tanulmányában (*Összeesküvés és biológiai determinizmus*) az 1920-as évek ideologikus irányzata, a „magyar fajbiológia”, és az antiszemita

összeesküvés-elmélet egybekapcsolódását mutatja be mint a nyugati tudományos rasszizmus beépülését a magyarországi antiszemitizmus kontextusába.

A kortárs néphit területére kalauzolnak a *Hit csodákra képes* című fejezet tanulmányai. Csáji László Koppány újpogány és keresztény vallási csoportok körében végzett vallásantropológiai terep-kutatást: az itt gyűjtött összeesküvés-narratívák változatait és a vizsgált csoportokon belüli működési mechanizmusait, közösségi funkcióit tárja föl (*Mire jó a konteó? Összeesküvés-elméletek szerepe három Kárpát-medencei új vallási mozgalom közösségkonstrukciós folyamatában*).

Voigt Vilmos a 20 századi magyar okkultizmus kutatásának elmélyítésére hívja fel a figyelmet tanulmányával (*B.K. találkozása a steineristákkal*), melyben egy steinerista asszonyról szóló visszaemlékezés tükrében ismerteti az irányzat sajátosságait.

Povedák István *Az UFO-kultúra társadalomtudományi elemzése* című tanulmányában kutatása tárgyát mint a populáris kultúrában helyet foglaló modern mítoszt, alternatív világmagyarázatot elemzi, felvonultatja a téma hívóinak és elutasítóinak többféle megközelítését, majd ezeket elemezve az UFO-hit kialakulásának folyamatát, meghatározó irodalmait veszi górcső alá, ezt követően pedig az UFO-történetek folklorisztikai, mitológiai, vallástudományi értelmezéseinek aspektusait vonultatja fel és jelöli ki azok elméleti meghatározóit.

Szintén az UFO-vallásba, valamint a posztmodern angolkultuszba nyújt betekintést Kis-Halás Judit tanulmánya, melyben adatközlőinek személyes elbeszélésein keresztül tárja fel a különböző élethelyzetek nyomán kiépülő gondolkodási mechanizmusokat. Már tanulmányának címével is „testközelbe hozza” a kortárs alternatív spiritualitás egyéni értelmezési stratégiáit (*Haragudtam az angyalokra, hogy átb*sztak. Angyalkultusz és UFO-vallás*).

A konteó művészete és a művészet konteója fejezetben olvashatjuk Tapodi Zsuzsa írását (*Összeesküvés és irodalom. Krúdy Gyula: A tisztaeszlári Solymosi Eszter*), melyben Krúdy Gyula regényének elemző bemutatásával fejt fel az összeesküvés-narratíva írói interpretációját.

Windhager Ákos írásában („*Magas Déva várát...*” *A kodályi terv*) Kodály Zoltán sokrétű élet-

művének recepcióit mutatja be. Mint kiemeli, vizsgálatának tárgya nem egy összeesküvés-jelenség, hanem a nagy hatású életmű nyomán kibontakozó támogató és az ellenző mechanizmusok feltárása volt a „közép-európai erkölcsi történet” bemutatásával.

Az Amíg félsz, remélsz című fejezet írásában az „idegen”, a „más” megjelenése nyomán születő félelem-narratívák és a belőlük formálódó összeesküvés elméletek kapnak hangsúlyt. A. Gergely András tanulmányában (*Lények és tények, melyek megtámadták Magyarországot. Nemzeti összvédekezés a politikai diskurzusmezőben*) napjaink kormányzati kommunikációja által közvetített duális társadalom- és világkép működ(t)ését tárja fel, elemezve a hatalom erőterében kialakult narratívák mechanizmusait és azok „ellenkampányait” is.

Szoboszlai György vizsgálatának tárgya szintén a „migránskérdés” (*Határesetek. Párhuzamos bevándorlás-ellenes mítoszok a hazai és az amerikai belpolitikai diskurzusban*). Megállapítása szerint a kormányzati kommunikáció által közvetített ellenségkép eredete a javarészt amerikai eredetű összeesküvés-tanok között található meg. Példákkal illusztrálva az anti-migrációs diskurzus jellegzetes motívumait mutatja be.

Horváth Márk és Lovász Ádám dolgozatukban (*A sebesség mint apokalipszis-mítosz a társadalomtudományokban*) kortárs sebesség-diskurzusok bemutatásával a „társadalmi gyorsulás” mitizálásának vizsgálatát végezték el.

A kötet újjító szándékú célkitűzését, az összeesküvés-elméletek vizsgálatának középpontba helyezését változatos idő- és térbeli példák elemzésével valósította meg. A szerkesztőkkel és a szerzőkkel együtt az olvasó is érzékeli, hogy vizsgált téma, bár a „levegőben van”, a társadalomtudományok vizsgálataiban eddig kevésbé feltárt terület volt, így a tájékozódni vágyók számára is csekély volt a jelenségek értelmezéséhez támpontot adó szakirodalom. A kötet stílusával, a humoros, olykor „áthallásos” fejezet- és tanulmánycímeikkel teszi üdítő olvasmányélménnyé a közelmúlt és napjaink alternatív világképeinek megismerését.